

บทที่ ๑๑

ความจริงของการดำเนินชีวิต (ต่อ)

แนวคิดสำคัญ

พุทธปรัชญาสอนถึงวิถีชีวิตมนุษย์ที่ดำเนินอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม ตลอดถึงกรรมที่นำพามนุษย์ไปสู่การเกิดใหม่ที่ทุกชีวิตจะต้องได้พบจนกว่าจะถึงความหลุดพ้นหรือเข้าถึงความจริงสูงสุดที่เรียกว่า “นิพพาน”

จุดประสงค์การเรียนรู้

จุดประสงค์นำทาง

มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกรรมและการเกิดใหม่

จุดประสงค์ปลายทาง

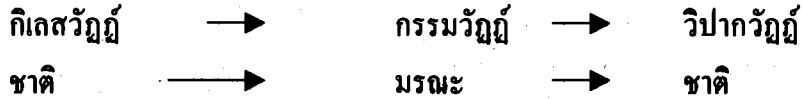
๑. อธิบายกฎแห่งกรรมกับการเกิดใหม่ได้
๒. อธิบายจุดมุ่งหมายของการเกิดใหม่ได้

๑. กรรมกับชีวิต

กฎแห่งกรรม คือ กฎที่ว่าด้วยการกระทำของบุคคล เมื่อบุคคลมีการกระทำทางกาย วาจา ใจ อยู่แสดงว่าบุคคลทำกรรมอยู่ทุกขณะ และกรรมทุกชนิดจะก่อให้เกิดผลเสมอไปตามหลักความสัมพันธ์แห่งเหตุผล นั่นคือไม่มีกรรมชนิดใดที่ทำแล้วสูญเปล่าหรือไม่มีผล ยกเว้นอโหสิกรรม โดยนัยนี้กระบวนการของกรรมจึงสัมพันธ์กับกระบวนการของชีวิตโดยตลอด ตั้งแต่เกิดจนวาระสุดท้ายของชีวิต

อย่างไรก็ตาม หลักพุทธปรัชญาถือว่าชีวิตไม่ใช่สิ้นสุดเด็ดขาดเมื่อบุคคลตายเพราะตราบเท่าที่บุคคลยังมีกิเลสและกรรมอยู่ชีวิตใหม่หรือชาติหน้าจะต้องมีอยู่ด้วย นั่นคือ ความตายในชีวิตปัจจุบันจะนำไปสู่การเกิดใหม่ ซึ่งก็จะนำไปสู่ความตายอีกวนเวียนเช่นนี้เรื่อยไป ซึ่งลักษณะความ

สืบต่อเนื่องกันของชีวิตเช่นนี้เรียกว่า “สังสารวัฏฏ์” หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า สังสารวัฏฏ์ ก็คือ กระบวนการสัมพันธ์กันระหว่างองค์ประกอบทั้ง ๓ คือ กิเลส กรรม และผลของกรรม เขียนเป็นรูปได้ดังนี้

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้ใช้อุปมาอธิบายสังสารวัฏฏ์จักรที่มีอวิชชาและภวตัณหาเป็นจุดศูนย์กลางทำหน้าที่เป็นแกนกลางของชีวิตปุถุชน มีความแก่และความตายเป็นวงล้อ มีธรรม ๑๐ อย่าง เช่น มีสังขาร และวิญญาณ เป็นต้น เป็นกำหนดไปในภพทั้ง ๓ คือ กามภพ รูปภพ และอรุภพ สังสารจักรนี้จะหมุนเรื่อยไปชั่วกาลนาน จนกว่าบุคคลจะรู้แจ้งความจริงอยู่เหนืออกุศลแห่งกรรมได้ จึงจะหยุดและสิ้นสุดพ้นจากการเกิด แก่ เจ็บ และตาย

ในประเด็นนี้มีปัญหาที่ควรทำความเข้าใจ คือ สังสารวัฏฏ์หรือชีวิตใหม่หลังจากตายที่เกิดจากผลของกรรมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เพียงใด และทฤษฎีกรรมสัมพันธ์กับหลักคำสอนวิญญาณอมตะอย่างไร ปัญหานี้มีหลักที่ควรศึกษา ดังนี้

๑.๑ ความตายกับความสิ้นสุดของชีวิต

พุทธปรัชญาและระบบปรัชญาทุกสายในอินเดีย ยกเว้นปรัชญาวัตถุนิยม(จารวาก)^๑ ต่างก็ยอมรับการเกิดใหม่ว่า ทุกคนที่ยังไม่รู้แจ้งนิพพานยังไม่บรรลุมกษะ หรือเข้าถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพระเจ้าจะต้องเกิดใหม่แน่นอนเพราะความตายไม่ใช่ความสิ้นสุด หลุมฝังศพ หรือเชิงตะกอนก็มีชีวิตที่สุดท้ายที่บุคคลจะไป แต่ยังมีที่อื่นๆ อีก ดังพุทธพจน์ที่คริสต์แสดงถึงความจริงในเรื่องนี้มาเป็นอย่างดี เช่น ในธรรมบทกล่าวว่า “เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ผู้มีปัญญา ทราม จะเกิดในนรก” หรือ “สัตว์บางพวกเกิดในครรภ์ บางพวกทำกรรมชั่วเกิดในนรก ผู้ทำกรรมดี ย่อมไปสู่สวรรค์ ผู้สิ้นอาสวะแล้วย่อมปรินิพพาน” หรือในมัชฌิมนิกาย มุกขปิณฑาสก์ ที่ว่า “พระอรชย์เข้าทั้งหลายย่อมทราบบและตระหนักดีว่าโลกหน้านั้นมีอยู่ ผู้มีความเห็นผิดจากนี้ชื่อว่า เป็น

^๑ จารวาก เป็น กลุ่มที่มีแนวคิดที่ คนเราเป็นผลรวมจากการรวมตัวของธาตุสำคัญ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม การรวมตัวกันทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “ชีวิต” เช่นเดียวกับ น้ำ ข้าว เกสรดอกไม้ รวมตัวกันทำให้เกิดแอลกอฮอล์ ดังนั้นเมื่อคนตายทุกอย่างก็จบสิ้น แปรสภาพเป็นธาตุต่างๆ ดังเดิม

ผู้กักค้ำพระอริยเจ้า” หรือ ในปายาสีราชัญญสูตร ที่ว่า “พระเจ้าปายาสีแห่งเสตัพพนคร หลังจากสนทนากับพระกุมารกัสสปะ แล้วประกาศว่า พระองค์จะสละมิจฉาที่ฐิอันลามกที่ว่า โลกหน้าไม่มีเหล่าสัตว์ที่ผูกเกิด ไม่มี (โอปปาติกะ) ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี” เป็นต้น

จากหลักฐานที่ปรากฏในพระสูตรคัมภีร์ ที่ยกมาถึงแม้จะไม่หนักแน่นพอที่จะยืนยันถึงชีวิตใหม่หลังจากตายและการที่ใครจะปฏิเสธเรื่องนี้ก็ย่อมจะทำได้ยาก เพราะเมื่อขาดเหตุผลและเครื่องมือพิสูจน์ที่เหมาะสมแล้ว การยอมรับหรือปฏิเสธสิ่งใดๆ ย่อมจะทำได้โดยง่าย แต่เมื่อบุคคลเชื่อในทศาคตโพธิสัตว์แล้วก็จะยากที่จะปฏิเสธเรื่องนี้

ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือถ้าโลกหน้าหรือชีวิตใหม่หลังจากตายไม่มี หลักคำสอนข้ออื่นๆ ก็จะพลอยล้มเหลวเป็นเทิ่งไปด้วย เช่น

๑. ชีวิตในอดีตก็จะเป็นอันถูกปฏิเสธไป และการที่คนแตกต่างกันโดยประการต่างๆ นั้น ก็เพราะเหตุปัจจัยหรือสิ่งแวดล้อมในชาตินี้เท่านั้น
๒. การบำเพ็ญบารมี ซึ่งต้องการเวลาอันยาวนานหลายสิบล้านปี อย่างที่ปรากฏในพระสูตร เช่น เรื่องพุทธเจ้าเคชบาเพ็ญบารมี ๑๐ เป็นต้น ก็จะเป็นเรื่องเฉพาะในชาตินี้เท่านั้น
๓. กฎแห่งกรรมก็ดูจะไม่ศักดิ์สิทธิ์ยุติธรรมพอ เพราะคนทำดีมากหรือทำชั่วมาก แต่ผลแห่งกรรมนั้นยังไม่มีโอกาสให้ผลเพราะผู้ทำต้องตายเสียก่อน ดังนั้น นักบุญและคนบาปก็จะมีคดีเหมือนกันคือหุยมังศพเป็นที่สุดท้ายของชีวิตและก็สิ้นสุดลงแค่นั้น
๔. อุดมคติสูงสุด เช่น นิพพานในหลักพุทธปรัชญา รวมทั้งเรื่องโมกษะ จักรวาล และอาณาจักรของพระเจ้าในลัทธิอื่นๆ ก็ดูจะเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากเพราะในชีวิตอันสั้น มีน้อยคนนักที่จะบรรลุถึง ดังนั้น คนมีกิเลสและพระอริยะ จึงมีปลายทางเหมือนกันคือหุยมังศพ
๕. หลักการของนักวัตถุนิยมที่ว่า “เข้ามาจากฐิติดิน เขาก็จะกลับไปสู่ที่เดิมแล้วก็เท่านั้น” ก็จะเป็นความจริง หลักกรรมของนักศาสนาและปรัชญาสายจิตนิยมก็เป็นหลักการที่ไม่จริง

โดยนัยที่กล่าวมา เรื่องนี้จึงเป็นหน้าที่ของนักศึกษาที่มีเหตุผล รักในความรู้ความจริงจะใช้ปัญญาและความคิดอิสระพิจารณาใคร่ครองวินิจฉัยด้วยตนเอง การคว้นยอมรับหรือปฏิเสธสิ่งหนึ่งสิ่งใด ตั้งแต่แรกเริ่มนั้นไม่ใช่วิสัยนักปรัชญาหรือนักศึกษาผู้ไม่หาสัจจะจะพึงกระทำ

เรื่องกฎแห่งกรรม ซึ่งก็คือกฎแห่งชีวิตของมนุษย์ทุกคนนั่นเอง ดังนั้นการศึกษาพุทธปรัชญาควรจะต้องถือว่าเป็นเรื่องจำเป็นและประโยชน์ที่สุดทั้งในแง่ส่วนบุคคล และในแง่สังคมส่วนรวม เช่น

๔.๑ เพื่อเป็นการขจัดทัศนคติที่ผิดต่าง ๆ ในเรื่องเกี่ยวกับชีวิต เช่น

๑. ชีวิตขึ้นอยู่กับกฎธรรมชาติล้วน ๆ เพราะเป็นผลพลอยได้มาจากธรรมชาติ
๒. ชีวิตเป็นสิ่งบังเอิญ ไม่มีความหมายที่สำคัญใด ๆ
๓. ชีวิตเป็นไปโดยฤทธานุภาพภายนอก หรือโดยพระเจ้าเป็นผู้ควบคุมทุกสิ่ง
๔. ชีวิตเป็นไปเพราะกรรมหรือบุญวาสนาในชาติก่อน บุคคลจะเอาชนะแก้ไขเปลี่ยนแปลงมิได้

๔.๒ เพื่อเป็นการเพิ่มพูนทัศนคติที่ถูกต้อง เช่น

๑. การกระทำ (กรรม) ทั้งในอดีตและปัจจุบันเป็นตัวกำหนดทิศทางวิถีชีวิตของบุคคลและของสังคมทั้งในแง่ดีและในแง่เลว
๒. วิถีชีวิตเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ โดยการเปลี่ยนแปลงการกระทำของตนเองในแง่ที่ดี คนดีกลับเป็นคนเลวและคนเลวกลับเป็นคนดี ก็เพราะผลของการกระทำนั่นเอง ดังนั้นทุกคนจึงสามารถปรับปรุงแก้ไขสิ่งที่ไม่ดีต่างๆ ได้
๓. การเข้าใจในกฎของกรรมจะทำให้บุคคลเป็นคนหนักแน่น เข้าใจในเหตุและผล ไม่เป็นคนเชื่อง่ายหรือมกมาย หรือฝากความหวังใด ๆ ไว้กับสิ่งภายนอก
๔. ทำให้เชื่อว่า ผลสำเร็จในทุกด้านของชีวิตเกิดขึ้นเพราะการกระทำ คนเราต้องพึ่งตนเองเป็นหลัก มีความเพียร มีใจหวังผลด้วยการรอคอยหรือสร้างวิมานในอากาศ
๕. ทำให้เชื่อว่า ความสุข ความทุกข์ ตลอดจนความสงบเรียบร้อย หรือความสับสนวุ่นวายในชีวิตส่วนตัวของบุคคล หรือในส่วนสังคมมีมูลเหตุมาจากการกระทำของบุคคลในสังคม และเป็นสิ่งที่ผู้พยายามอยู่เสมอจะแก้ไขปรับปรุงให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการได้

๖. ทำให้บุคคลเป็นคนเชื่อมั่นในตนเอง เป็นผู้รู้จักหน้าที่และมีความรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง ไม่โยนความผิดพลาดให้บุคคลอื่นหรือสิ่งภายนอกใด ๆ
๗. ทำให้ตระหนักว่าพระเจ้าในความหมายที่แท้ก็คือกฎของกรรมนี้เอง หรือคำนึงถึงความจริงที่ว่ากรรมทำให้บุคคลเกิด บุคคลมีกรรมเป็นตัวชี้นำ มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ และมีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย

๕. กรรมที่ควรนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

กรรมที่มนุษย์ควรนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันมี ๒ ประการ คือ กรรมที่อำนาจประโยชน์สุขให้ในปัจจุบันและกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความสงบสุขทั้งในส่วนบุคคลและสังคม

๕.๑ กรรมที่อำนาจประโยชน์สุขให้ในปัจจุบันมี ๔ ประการ คือ

๑. ความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาในการปฏิบัติหน้าที่ที่ทำงาน หรือการประกอบอาชีพอื่นใด ต้องเป็นผู้ไม่ทอดธุระ ไม่ผลัดวันประกันพรุ่ง เป็นผู้มีความคล่องตัวหาความเข้าใจและความชำนาญในงาน ตลอดจนความรอบรู้อยู่เสมอ (อุฏฐานสัมปทา)
๒. การรู้จักรักษาคຸ້ມครองสิ่งที่ได้มาไม่ว่าจะเป็นความรู้ เกียรติคุณชื่อเสียง หรือทรัพย์สินสมบัติอื่นๆ (อารักขสัมปทา)
๓. รู้จักเลือกคบคนคบคนดีเป็นมิตร อย่าเชื่อคนง่ายด้วยหูเบาใจร้อน หรือตัดสินด้วยลักษณะผิวเผินภายนอก ควรพยายามเรียนรู้เข้าใจบุคคลและเลือกคบคนไม่ว่าจะแง่การเลือกคู่ชีวิต การประกอบธุรกิจการงานทั่วไป (กัลยาณมิตตตา)
๔. ใช้ชีวิตให้เหมาะสมต้องรู้จักสถานภาพของตนเอง กำหนดรายรับรายจ่ายให้พอดี ไม่ควรรู้สึกเดือดร้อนหรือฟุ่มเฟือยจนเกินไป รู้จักการเก็บออมและการบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่ครอบครัว และสาธารณประโยชน์ (สมชีวิตา)

๕.๒ กรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความสงบสุขทั้งในส่วนบุคคลและสังคม ๓ ประการ คือ

๑. กายกรรมที่ดี ประกอบด้วย

- ๑) ความมีเมตตากรุณา รู้จักสงเคราะห์ อนุเคราะห์ผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว งดเว้นการเบียดเบียนกดขี่ ข่มเหงหรือทำลายผู้อื่นและสัตว์อื่น
- ๒) เคารพในกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินผู้อื่น ประกอบการทำงานที่สุจริต งดเว้นจากการฉ้อฉล คดโกงหลอกลวงและการโจรกรรมทุกประเภท
- ๓) เคารพในกรรมสิทธิ์ของสตรี ด้วยการยินดีในภรรยาของตน ให้เกียรติและ ศักดิ์ศรีแก่สตรีเพศ งดเว้นการล่วงละเมิดประเพณีที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย และหลักศีลธรรม

๒. การกระทำทางวาจาที่ดี (วจีกรรม) ประกอบด้วย

- ๑) ยึดมั่นในความซื่อสัตย์ ไม่กล่าวเท็จ หรือการให้เท็จ เพราะเหตุเพื่อตนเอง เพื่อคนอื่น หรือเพื่อผลประโยชน์ใด ๆ
- ๒) พูดเฉพาะคำที่ส่งเสริมสามัคคีธรรม และความเข้าใจดีร่วมกัน งดเว้นคำพูดต่อเสียด ขยงให้แตกแยกเข้าใจผิด
- ๓) พูดคำที่ไพเราะ รื่นหูเป็นที่น่าฟัง งดเว้นคำที่หยาบโทน หรือกระด้าง อันแสดงถึงความหยิ่ง อวดดี
- ๔) พูดคำจริงมีเหตุผล หลีกเลี่ยงการพูดคำเพื่อเชื่อไว้สาระประโยชน์

๓. การกระทำทางใจ (มโนกรรม) ประกอบด้วย

- ๑) ไม่คิดเห็นแก่ได้หรือละโมภโลกมาก ปรารถนาความสุขแก่ทุกคน พัฒนาความรักสากลในสิ่งมีชีวิตทั้งปวง
- ๒) ไม่คิดอิจฉาพยาบาทหรือคิดร้ายผู้อื่น แต่ควรยินดีในความสำเร็จของคนอื่นด้วยมุทิตาจิต
- ๓) มีความคิดเห็นถูกต้อง โดยชอบตามธรรม ละทิ้งทัศนคติที่ผิด เช่น ทัศนคติว่า “ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว” หรือว่า “ผลกรรมดีกรรมชั่วไม่มี”

๖. วิจารณ์กฎแห่งกรรมในพุทธปรัชญา

หลักคำสอนเรื่องกรรมถือว่าเป็นกฎ(Law) อันเป็นความจริงประจักษ์ที่ทุกคนสามารถพิสูจน์ได้ มิใช่เป็นเพียงทฤษฎี(theory) ที่อาจเปลี่ยนแปลงได้ และเรื่องกรรมนี้ถึงแม้ว่าปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระเวทและอุปนิษัตของฮินดู เช่น ในเรื่องมรรค ๓ ที่เชื่อว่าจะนำไปสู่ความรู้แจ้งสูงสุด ได้แก่

๑. กรรมมรรคา ทางคือ การกระทำ หรือประกอบหน้าที่การงาน
๒. กัตติมรรคา ทางคือปฏิบัติแสดงความเคารพ กัตติต่อพระเจ้า
๓. ชญามรรคา ทางคือปัญญานำไปสู่การรู้แจ้ง

ซึ่งเป็นคำสอนที่คล้ายคลึงกันระหว่างพุทธและฮินดู โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่อง “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” อย่างไรก็ตาม ในพุทธปรัชญามีหลักคำสอนที่แตกต่างออกไปจากทัศนะเดิมของลัทธิพราหมณ์และปรัชญาฮินดู เฉพาะประเด็นที่สำคัญๆ หลายประการ ทั้งการปฏิเสธ และการส่งเสริมหรือยอมรับ เช่น

๖.๑ การปฏิเสธ

- ๑) พุทธปรัชญาปฏิเสธทฤษฎีพระเจ้าบัญชา หรือทฤษฎีปฐมเหตุของสิ่งใด ๆ
- ๒) ปฏิเสธทฤษฎีที่ว่า ผลทุกอย่างเนื่องมาจากเหตุในชาติก่อน (ลัทธิปุพเพกตเหตุ)
- ๓) ปฏิเสธทฤษฎีจักรกลนิยมนิยมและวัตถุนิยม ในแง่ที่ว่า ทุกสิ่งในชีวิต ความเป็นไปในชีวิตก็เช่นเดียวกับปรากฏการณ์ในธรรมชาติ คือ เป็นไปเพราะการเปลี่ยนแปลงของวัตถุส่วนๆ แบบเครื่องจักรกล
- ๔) ปฏิเสธทฤษฎีความบังเอิญ (อเหตุกเหตุ) เช่น ทำดีอาจไม่ได้ดี ทำชั่วอาจได้ดี เป็นต้น หรือทัศนะที่ว่า เมื่อบุคคลเกิดบ่อยๆ ครั้งเข้า ในที่สุดก็จะถึงความบริสุทธิ์เอง (สังสารสุทธิ)
- ๕) ปฏิเสธทฤษฎีความบาป(sin) การลงโทษนිරันครและอาณัจกรนिरันคร ซึ่งมีลักษณะเป็นสัสตคติภูมิ (eternalism)
- ๖) ปฏิเสธทฤษฎีทุนิยม (pessimism) ที่ว่า ทุกสิ่งดีพร้อมแล้วโลกนี้คือสวรรค์
- ๗) ปฏิเสธทฤษฎีที่ว่า มนุษย์ถูกจำกัดบังคับโดยธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมภายนอก ไม่มีเจตจำนงอิสระในการเลือก

๖.๒ การส่งเสริมและยอมรับ

- ๑) พุทธปรัชญาส่งเสริมหลักคำสอนเหตุผลนิยม (เหตุกาท) และกฎแห่งกรรม ซึ่งก็คือกฎแห่งเหตุผลที่เป็นไป เพราะมีความสัมพันธ์กันระหว่างสิ่งทั้ง ๒ มิใช่เป็นไป เพราะเทวบัญชา หรือความบังเอิญ
- ๒) ส่งเสริมความรับผิดชอบที่บุคคลต้องมีต่อการกระทำของตนเอง เพราะกฎแห่งกรรม ในพุทธปรัชญาที่ว่า การกระทำ(กรรม) คือตัวกำหนดวิถีชีวิตของบุคคลและแนวโน้มทางสังคมในทุกรูปแบบ ความแตกต่างระหว่างบุคคล ระหว่างสถาบัน และประเทศมีมูลเหตุสำคัญอยู่ที่การกระทำของมนุษย์เอง
- ๓) ส่งเสริมหลักศีลธรรมและจริยธรรมอันเป็นไปเพื่อความสงบสุขของปัจเจกชน และของสังคมโดยรวม โดยเห็นว่าการกระทำทุกชนิดมีผลไม่สูญเปล่า ทำดีได้ดีคือความสุขสำเร็จ ความมียุติธรรมเพิ่มพูนในจิตใจ
- ๔) ส่งเสริมหลักการพัฒนาความก้าวหน้าในส่วนบุคคลและส่วนสังคม กฎแห่งกรรม มิใช่กฎแห่งความสิ้นหวัง แต่เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงสิ่งที่ไม่ดีไม่เจริญ ให้ไปในแนวทางที่ต้องการได้ โลกและชีวิตลึกลับโดยการกระทำของมนุษย์(กรรมลึกลับ) จึงเป็นอำนาจหน้าที่ของมนุษย์โดยตรง
- ๕) พุทธปรัชญายอมรับว่า ในขั้นต้นบุคคลลงเคราะห์กรรมที่เลวหรือหยาบ ซึ่งเป็นไปเพื่อความทุกข์ทรมาน การเบียดเบียน กดขี่ และความผิดหวังของตนและคนอื่น ในขณะเดียวกันให้เพิ่มกรรมดี แต่ในขั้นสูงเน้นให้ดำเนินชีวิตด้วยอยู่เหนือกรรม (บุญญาปาปพหีน)
- ๖) ยอมรับว่ากฎแห่งกรรมสัมพันธ์กับการเกิดใหม่(สังสารวัฏ) เพราะกรรมคือเจตนา และเจตนาเป็นสิ่งที่เกิดพร้อมกับจิต และเมื่อตายเจตนาซึ่งมีวิบากของกรรมต่าง ๆ อยู่จะส่งภาวะอุปนิสัยแนวโน้มสืบต่อไปไม่ขาดสาย แต่พุทธปรัชญาปฏิเสธ อคติหรืออคติที่เที่ยงแท้อย่างที่ปรัชญาฮินดูอื่นชั้น
- ๗) ยอมรับว่ากฎแห่งกรรมเป็นกฎที่ครอบคลุม ไม่เฉพาะวิถีชีวิตของมนุษย์สัตว์เท่านั้น แม้เทวดาและพรหม ก็อยู่ภายใต้กฎอันเดียวกันนี้ พระอรหันต์ผู้รู้แจ้งธรรมถึงที่สุดแล้วเท่านั้น จึงจะอยู่เหนือกฎนี้ได้

กิจกรรมเสนอแนะ

ให้นักศึกษาสงบจิตใจ และพิจารณาการดำเนินชีวิตของคนว่าที่ตัวเรานั้นสุขหรือทุกข์ เพราะเหตุใด เรามีชีวิตอยู่เพื่ออะไร เกี่ยวข้องกับกรรมหรือไม่ และจะมีวิถีทางในการแก้ไขหรือปรับปรุงการดำเนินชีวิตของคนเพื่อไปสู่เป้าหมายอย่างสูงสุดอย่างไร

คำถามท้ายบท

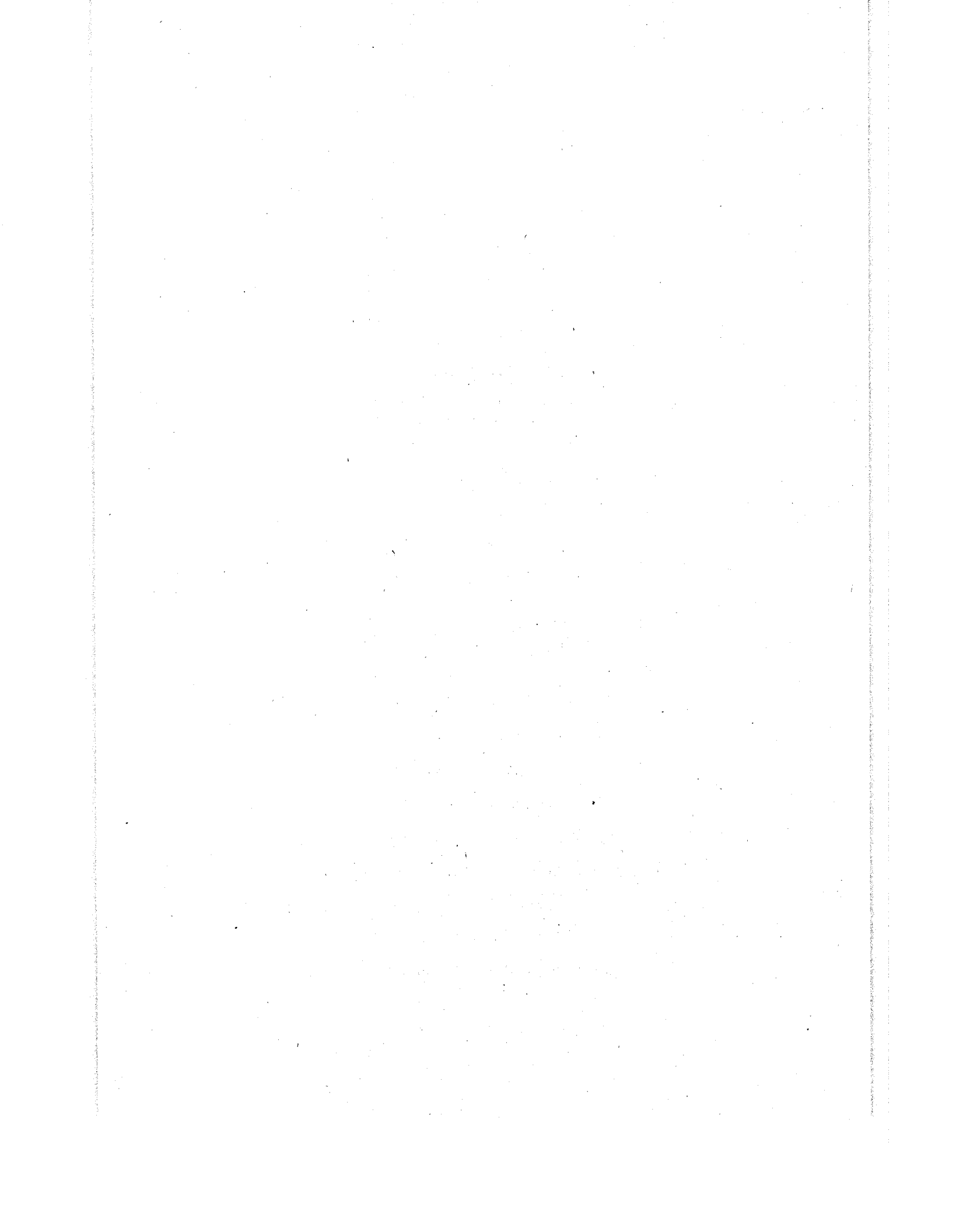
๑. กิเลส กรรม และวิบาก มีความสัมพันธ์กันในเชิงเหตุผลอย่างไร อธิบายให้ชัดเจน
๒. จงวิเคราะห์ทัศนะเรื่องความตายและชีวิตใหม่ในแง่ที่เกี่ยวกับการให้ผลของกรรม
๓. กฎแห่งกรรมในพุทธปรัชญา มีหลักการขัดแย้งกับคำสอนเรื่องวิญญาณอมตะหรืออาตมันของฮินดูอย่างไรบ้าง อธิบาย?
๔. จงกล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการศึกษาเรื่องกรรมมาพอเป็นที่เข้าใจ?
๕. กฎแห่งกรรมสัมพันธ์กับพฤติกรรมและความสุข ความทุกข์ของบุคคลอย่างไรบ้าง อธิบาย
๖. กรรมหรือการกระทำเช่นไรบ้าง ที่ส่งเสริมความสุขความสำเร็จในชีวิตโดยทั่วไปของบุคคล อธิบายให้ชัดเจน ?

“...บุคคลเป็นชวานาก็เพราะกรรม
เป็นคิดป็นก็เพราะอาชีพที่ทำ (กรรม)
เป็นพ่อค้าก็เพราะอาชีพที่ทำ (กรรม)
เป็นกรรมกรก็เพราะอาชีพที่ทำ (กรรม)
เป็นโจรก็เพราะอาชีพที่ทำ (กรรม)

เป็นผู้ปกครองคนก็เพราะอาชีพที่ทำ (กรรม)

ผู้ฉลาดทั้งหลาย เห็นแจ้งในปฏิจสงมฺพบาท ฉลาดในกรรมและวิบากย่อมเห็น
กรรมนั้นแจ้งชัดตามความเป็นจริง โลกเป็นไปเพราะกรรม หมู่สัตว์เป็นไป
แตกต่างกันเพราะกรรม สัตว์ทั้งหลายถูกกรรมของตนเองผูกมัดไว้เหมือนลี้ม
สลักของรถที่กำลังแล่น ไปอยู่ฉะนั้น”

(มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑาสก ๑๓/๓๐๓/๖๔๔)

บทที่ ๑๒

ทางสำคัญที่ทำให้เข้าถึงความจริงสูงสุด

แนวคิดสำคัญ

หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่สำคัญที่สุดอีกประการหนึ่งคือความไม่ประมาท จัดว่าเป็นธรรมขั้นพื้นฐาน ที่ทุกคนสามารถเรียนรู้และปฏิบัติได้โดยง่าย อีกทั้งยังก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามหลักพุทธปรัชญา คือ การเข้าถึงนิพพาน

จุดประสงค์การเรียนรู้

จุดประสงค์ปลายทาง

นักศึกษาสามารถนำหลักความไม่ประมาทไปใช้ในการดำเนินชีวิต

จุดประสงค์นำทาง

๑. อธิบายความหมายของความไม่ประมาทได้
๒. อธิบายสิ่งที่ไม่ควรประมาทได้
๓. อธิบายวิธีการฝึกตนให้เป็นผู้ไม่ประมาทได้

พระพุทธเจ้าได้ประกาศหลักธรรมไว้มากมาย และหลักธรรมต่าง ๆ นั้นล้วนมีประโยชน์ทั้งสิ้น ถ้าหากบุคคลรู้จักนำหลักธรรมนั้น ๆ มาปฏิบัติ มิใช่เพียงการจดจำหรือท่องบ่น แต่หลักธรรมทั้งหมดนั้นต้องอาศัยหลักธรรมพื้นฐานคือความไม่ประมาท เพราะความไม่ประมาทนั้นจะทำให้บุคคลมีความเพียรพยายาม ศึกษาและปฏิบัติธรรมอื่นๆ อย่างสม่ำเสมอ ความไม่ประมาทนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสเปรียบเทียบไว้ในพระไตรปิฎกสังยุตนิคาय เล่ม ๑๕ หน้า ๑๒๒ ว่า

“รอยเท้าสัตว์ทั้งหลายที่สัญจรไปบนแผ่นดิน ชนิดใด ชนิดหนึ่ง
รอยเท้าเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมถึงการรวมลงในรอยเท้าช้าง
รอยเท้าช้างย่อมกล่าวกันว่า เป็นเลิศกว่ารอยเท้าเหล่านั้น
เพราะเป็นของใหญ่ ชื่อนี้อุปมาฉันใด...

ธรรมอย่างหนึ่งที่ยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้ง ๒ คือ
ประโยชน์ภพนี้ และประโยชน์ภพหน้า คือ ความไม่ประมาท”

๑. ความไม่ประมาท

ความไม่ประมาท หมายถึง การมีสติ ระลึกได้อยู่ว่า ปัจจุบันตนเองกระทำอะไรอยู่ ทำแล้วจะเกิดผลอย่างไร ทำในสิ่งที่ควรกระทำหรือไม่ รวมทั้งความรอบคอบ ระมัดระวังในสิ่งที่กระทำอยู่ ให้เป็นไปในทางที่ควรอยู่เสมอ ซึ่งตรงกันข้ามกับความประมาท คือ ความชะล่าใจ การขาดความระมัดระวัง การไม่ทำความคิดติดต่อกัน จึงมักกล่าวกันว่า “ความประมาทคือหนทางแห่งความตาย” ในอดีตพระพุทธเจ้าทรงเห็นภัยแห่งความประมาทนี้ จึงได้ชี้ทางอันเป็นมงคลชีวิตที่สำคัญ คือ ความไม่ประมาทอันทำให้บุคคลรู้และระลึกได้ถึงสิ่งที่ควรกระทำของคน เพื่อความสุขแห่งตนดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท เล่ม ๒๕ หน้า ๑๖ ว่า

“ความไม่ประมาทเป็นทางเครื่องถึงอมตนิพพาน

ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย...

ชนเหล่าใดประมาทแล้ว ย่อมเป็นเหมือนคนตายแล้ว

บัณฑิตทั้งหลาย ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท...หาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้

ยศย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มีความหมั่น มีสติมีการงานที่สะอาด

ผู้ใคร่ครวญแล้วจึงทำ ผู้สำรวมระวัง ผู้เป็นอยู่โดยธรรม และผู้ไม่ประมาท”

นักปราชญ์ได้ยกย่องความไม่ประมาทนี้ว่าเป็นที่รวมแห่งพระพุทธพจน์ทั้งหมด ทั้งนี้เพราะความไม่ประมาทเป็นพื้นฐาน ให้บุคคลมีความเพียรพยายาม ศึกษาและปฏิบัติธรรมอื่น ๆ อย่างสม่ำเสมอ ความไม่ประมาทนี้ แบ่งได้เป็น ๔ ประการ คือ

๑. การระมัดระวังที่จะไม่ประพฤตินิคมิตทางกาย
๒. การระมัดระวังที่จะไม่ประพฤตินิคมิตทางคำพูด
๓. การระมัดระวังที่จะไม่ประพฤตินิคมิตด้วยใจคิด
๔. ไม่ประมาทในความชั่ว คือ มองเห็นว่าเป็นสิ่งเล็กๆ น้อยๆ ไม่สำคัญแล้วกระทำลงไป เพราะสิ่งเล็กน้อยอาจเป็นชนวนให้เกิดเรื่องใหญ่ได้ เช่น การพูดล้อเล่นก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาท เป็นต้น

บุคคลจึงไม่ควรประมาท เพื่อความสุขของตนเองในอนาคตทั้งที่มีชีวิตอยู่และหลังจากสิ้นชีวิตไปแล้ว เพราะเราไม่สามารถที่จะรู้ได้ว่าพรุ่งนี้เราจะมีชีวิตอยู่ต่อ ได้อย่างปกติหรือไม่ อนาคตเราจะเจ็บป่วยหรือไม่

๒. สิ่งที่ไม่ควรประมาท

สิ่งที่ไม่ควรประมาทนี้ มี ๕ ประการ คือ

๑. ไม่ประมาทในเวลา
๒. ไม่ประมาทในวัย
๓. ไม่ประมาทในการงาน
๔. ไม่ประมาทในการศึกษา
๕. ไม่ประมาทในการปฏิบัติธรรม

เมื่อบุคคลไม่ประมาท ความทุกข์ย่อมเกิดขึ้นได้ยาก ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน เล่ม ๒๕ หน้า ๑๐๓ ว่า “ความโศกทั้งหลาย ย่อมไม่มีแก่ผู้มีจิตยังไม่ประมาท”

๓. ลักษณะของความประมาทและความไม่ประมาท

ลักษณะของผู้ที่มีความประมาทและผู้ที่ไม่ประมาทนี้ พุทธศาสนิกชน ได้บันทึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ในหนังสือขุมทรัพย์จากพระโอบุษฐ์ หน้า ๒๘๑ ว่า “โอ้หนอเราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงวันหนึ่งคืนหนึ่ง ดังนี้ก็ดี, โอ้หนอ เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงเวลากลางวัน ดังนี้ก็ดี, เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้ เพียงชั่วขณะที่ฉันบิณฑบาตเสร็จมือหนึ่งคืนนี้ก็ดี, เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่ฉันอาหารเสร็จเพียง ๔-๕ คำ เราพึงใส่ใจถึงคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด... เราเรียกว่ายังเป็นผู้ประมาทอยู่...” “โอ้หนอ เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่ฉันอาหารเสร็จเพียงคำเดียว ดังนี้ก็ดี เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่หายใจเข้า แล้วหายใจออก หรือชั่วหายใจแล้วเข้า, เราพึงใส่ใจคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด การปฏิบัติตามคำสอนควรทำให้มาก...เราเรียกว่า เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว”

๔. การฝึกตนเป็นผู้ไม่ประมาท

การฝึกตนเป็นผู้ไม่ประมาทนั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ๔ ประการ คือ

- ๑) จงละกายทุจริต จงเจริญกายสุจริต และอย่าประมาทในการละกายทุจริต และการเจริญกายสุจริตนั้น
- ๒) จงละวจีทุจริต จงเจริญวจีสุจริต และอย่าประมาทในการละวจีทุจริต และการเจริญวจีสุจริตนั้น
- ๓) จงละมโนทุจริต จงเจริญมโนสุจริต และอย่าประมาทในการละมโนทุจริต และการเจริญมโนสุจริตนั้น
- ๔) จงละมิจฉาทิฎฐิ จงเจริญสัมมาทิฎฐิ และอย่าประมาทในการละมิจฉาทิฎฐิ และการเจริญสัมมาทิฎฐินั้น

ในการฝึกตนให้เป็นผู้ไม่ประมาทนี้ การระวังใจถือว่าสำคัญที่สุด เพราะใจเป็นผู้สั่งกายและวาจา ซึ่งการทำใจให้เป็นผู้ไม่ประมาทนั้นในพระไตรปิฎกอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต เล่ม ๒๑ หน้า ๑๕๕ กล่าวไว้ว่ามี ๔ ประการ คือ

- ๑) มีสติเครื่องรักษาใจโดยสมควรแก่ตนว่า จิตของเราอย่ากำหนดในธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด
- ๒) จิตของเราอย่าขัดเคืองในธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง
- ๓) จิตของเราอย่าหลงในธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความหลง
- ๔) จิตของเราอย่ามัวเมาในธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา

เมื่อบุคคลมีสติ จิตย่อมเกิดความมั่นคงไม่หลงไปตามภาวะแวดล้อม ความไม่ประมาทย่อมเกิดขึ้น

๕. ประโยชน์ของความไม่ประมาท

บุคคลผู้ไม่ประมาทนี้ ถือว่าเป็นผู้ที่สามารถเข้าถึงประโยชน์สูงสุดในชีวิตได้ เพราะความไม่ประมาทสามารถทำให้บุคคลรู้จักเลือกหลักธรรมต่างๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม พระพุทธเจ้าได้ตรัสในพระไตรปิฎก สังยุตตนิกาย เล่ม ๑๕ หน้า ๑๒๒ ว่า

“บุคคลผู้ปรารถนาอยู่ซึ่งอายุ ความไม่มีโรค วรรณะ สวรรค์

ความเกิดในตระกูลสูง และความยินดีอันโอฬารต่อๆ ไป พึงบำเพ็ญความไม่ประมาท

“ចង្កៃម្តាយក្រីក្រម្តាយក្រីក្រម្តាយក្រីក្រ
សេចក្តីស្រឡាត់ស្រឡាយក្រីក្រម្តាយក្រីក្រ
សេចក្តីស្រឡាត់ស្រឡាយក្រីក្រម្តាយក្រីក្រ” ។ ៧៧ ក្រុង ០០
ក្រុង មនោរម្យ ឬប្រទេសក្រីក្រម្តាយក្រីក្រ ឬសេចក្តីស្រឡាត់ស្រឡាយក្រីក្រ
នេះ ក្នុងប្រទេសក្រីក្រម្តាយក្រីក្រ ឬសេចក្តីស្រឡាត់ស្រឡាយក្រីក្រ
សេចក្តីស្រឡាត់ស្រឡាយក្រីក្រម្តាយក្រីក្រ ឬសេចក្តីស្រឡាត់ស្រឡាយក្រីក្រ
“សេចក្តីស្រឡាត់ស្រឡាយក្រីក្រម្តាយក្រីក្រ” ។
ក្រុងម្តាយក្រីក្រម្តាយក្រីក្រ
ម្តាយក្រីក្រម្តាយក្រីក្រ ឬសេចក្តីស្រឡាត់ស្រឡាយក្រីក្រ
សេចក្តីស្រឡាត់ស្រឡាយក្រីក្រម្តាយក្រីក្រ ឬសេចក្តីស្រឡាត់ស្រឡាយក្រីក្រ

กิจกรรมเสนอแนะ

ให้นักศึกษานำข่าวเกี่ยวกับปัญหาชีวิต สังคม หรือการเมืองจากหนังสือพิมพ์มาพิจารณาว่า ปัญหาต่างๆ เหล่านั้นเกิดจากความผิดพลาดเพราะความประมาทหรือไม่ และให้นำมาอภิปราย

คำถามท้ายบท

๑. ความไม่ประมาทคืออะไร และมีวิธีการอย่างไร
๒. สิ่งใดบ้างที่ทุกคนไม่ควรประมาท เพราะเหตุใด
๓. ความไม่ประมาทมีประโยชน์อย่างไร และเพราะเหตุใดพระพุทธเจ้าจึงจัดว่าความไม่ประมาทเป็นหลักธรรมที่สำคัญ ของอภิปราย